

Pyhiinvaellukset Suomessa katolisena aikana

Sauva kädessä, laukku olalla ja sydän täynnä toivoa – näin lähti liikkeelle keskiajan suomalainen pyhiinvaeltaja. Matka ei ollut helppo, mutta sen päämäärä oli pyhä. Katolisella keskiajalla, noin 1150-luvulta 1500-luvulle, pyhiinvaellukset olivat olennainen osa hengellistä elämää myös Suomessa. Ne tarjosivat ihmisille, säätyyn katsomatta, keinon sovittaa syntejä, etsiä parannusta sairauksiin ja täyttää Jumalalle tehtyjä lupauksia.

Vaikka jotkut suomalaiset suuntasivatkin matkansa Euroopan suuriin kohteisiin, kuten Roomaan tai Santiago de Compostelaan, valtaosalle pyhiinvaellus oli kotimainen kokemus. Suomen omat pyhät paikat vetivät puoleensa kansaa ja loivat verkoston, joka yhdisti maan läntiset osat uskon, toivon ja perimätiedon säikeillä.

Pyhän Henrikin jäljillä

Ylivoimaisesti merkittävin pyhiinvaelluskohde Suomessa oli piispa Henrik, maan ensimmäinen apostoli ja kansallispyhimys. Häneen liittyvä reitistö muodosti suomalaisen pyhiinvaelluksen selkärangan, yhdistäen kolme keskeistä paikkaa: Turun, Nousiaisten ja Köyliön.

Turku, hiippakunnan keskus, oli matkan luonnollinen aloitus- tai päätepiste. Vuonna 1300 vihitystä Turun tuomiokirkosta tuli kansallinen pyhäkkö, kun Pyhän Henrikin luiksi uskotut pyhäinjäännökset siirrettiin sinne juhlain menoin Nousiaisista. Reliikit asetettiin upeaan hopeiseen pyhäinjäännösarkkuun ja sijoitettiin pääalttarille, missä vaeltajat saattoivat niitä kunnioittaa. Kirkossa oli kymmeniä muitakin alttareita, jotka oli omistettu eri pyhimyksille, tehden siitä hengellisen keskuksen, jonne tultiin kaukaakin.

Matka jatkui usein Nousiaisiin, paikkaan, jonne Henrik legendan mukaan alun perin haudattiin. Vaikka tärkeimmät reliikit olivatkin siirretty Turkuun, Nousiaisten kirkko säilytti hohtonsa pyhänä paikkana, ensimmäisenä leposijana.

Reitin emotionaalinen ja dramaattinen huippukohta oli Köyliönjärven Kirkkokari. Pieni saari oli perimätiedon mukaan paikka, jossa talonpoika Lalli surmasi piispa Henrikin talvisella järvenjäällä. Saarelle rakennettiin muistokappeli, josta tuli tärkeä hartauden paikka. Vaeltajat saapuivat tänne muistelemaan marttyyrin uhria, rukoilemaan ja kokemaan pyhyiden läsnäolon Suomen historian verisillä juurilla. Matka tänne erämaisten seutujen halki oli jo itsessään hengellinen harjoitus.

Hattulan Pyhä Risti

Toinen merkittävä kotimainen pyhiinvaelluskohde oli Hattulan Pyhän Ristin kirkko. Tämä tiilestä rakennettu goottilainen kirkko kätki sisälleen erityisen arvokkaan reliikin: palasen Jeesuksen ristiä. Tällaiset pyhäinjäännökset olivat keskiajan Euroopassa äärimmäisen kunnioitettuja, ja Hattulan kirkosta tuli tärkeä keskus, joka veti pyhiinvaeltajia erityisesti Hämeestä. Tanskalaisissa asiakirjoissa kuningatar Margareeta mainitsee Hattulan

yhtenä sopivana pyhiinvaelluskohteena, mikä kertoo sen maineen ulottuneen laajemmallekin.

Näiden pääkohteiden lisäksi Suomessa oli lukuisia paikallisia pyhiä paikkoja, kuten pyhille omistettuja lähteitä ja kirkkoja, joissa vierailtiin ahkerasti.

Vaeltajan elämää

Pyhiinvaeltajan tunnisti usein hänen varusteistaan: yksinkertainen viitta, leveälierinen hattu suojana säätä vastaan, olkalaukku eväitä ja almuja varten sekä tukeva sauva helpottamaan kulkua. Matkanteko oli hidasta ja vaivalloista. Tiet olivat usein vain kapeita polkuja, ja majapaikkoja oli harvassa. Yöpyä saatettiin pappiloissa, luostareissa tai jonkin talonpoikaistalon suojissa.

Motiivi matkaan

Parantumisen toivo: Sairauden kohdatessa pyhimyksen puoleen kääntyminen oli luonnollista. Vaeltamalla pyhimyksen reliikkien luo ja rukoilemalla siellä toivottiin ihmeparantumista.

Lupausten täyttäminen: Vaarallisessa tilanteessa, kuten myrskyssä merellä tai vaikean synnytyksen hetkellä, saatettiin luvata pyhiinvaellus kiitokseksi pelastumisesta.

Anebrieffit ja syntien sovitus: Kirkko saattoi myöntää aneita eli vapautusta kiiras-tulen kärsimyksistä tiettyjen pyhien tekojen, kuten pyhiinvaelluksen, suorittamisesta.

Yleinen hurskaus: Monille matka oli yksinkertaisesti tapa syventää omaa uskoaan ja osoittaa kunnioitusta Jumalaa ja pyhimyksiä kohtaan.

Perillä kohteessa vaeltaja osallistui messuun, rukoili ja antoi uhrilahjan, usein kynntilän tai pienen rahasumman. Matkalta tuotiin usein mukana pyhiinvaellusmerkki – pieni metallinen merkki, joka toimi todisteenä ja matkamuistona tehdystä vaelluksesta.
Uskonpuhdistus päätti pyhiinvaellukset

Pyhiinvaellusten kukoistuskausi päättyi Suomessa 1500-luvulla uskonpuhdistukseen. Luterilainen oppi ei hyväksynyt pyhimysten palvontaa, reliikkejä eikä aneita. Pyhät esineet poistettiin kirkkoista, ja pyhiinvaellusten perinne katkaistiin. Vaikka virallinen perinne sammui, muistot ja tarinat pyhistä paikoista ja reiteistä elivät kansanperinteessä ja paikannimissä vielä vuosisatoja. Tänäpä nämä vanhat reitit, kuten Pyhän Henrikin tie, on herätetty uudelleen eloon, tarjoten nykyajan vaeltajalle mahdollisuuden kulkea samoja polkuja, joita keskiajan suomalaiset astelivat etsiessään sielunrauhaa. Tästä kertoo rovasti Outi Niiniaho artikkelissaan nykyajan pyhiinvaeltajista.

Kuvassa esillä kolme pyhiinvaeltajan avainsanoihin sopivaa esinettä: reppu eli jakaminen, sauvat eli vapaus ja simpukka eli hiljaisuus.

Kuva Outi Niiniaho.

Pyhiinvaellus – aikamme trendi

Pyhiinvaellus on ikivanha, mutta samalla tässä ajassa elävä perinne. Kautta aikojen ihmiset ovat kaivanneet pyhille paikoille ja tehneet matkoja niille. ”Pyhä paikka” on mielenkiintoinen termi. Nykyään ajatellaan, että pyhiinvaeltaja voi itse määritellä ”pyhän paikan” tai ”pyhän”. Pyhiinvaellusmatkalle motiivit ja merkitykset antaa siis vaeltaja itse. 2000-luvulla pyhiinvaellus on kokenut uuden tulemisen. Erityisesti pyhiinvaeltamisen hiljaisuus, verkkaisuus ja helpohko mahdollisuus irrottautua nykykiireen otteesta ovat tulleet kuin tilauksena orvanpyöräihmisten tajuntaan.

Minulla oli kesällä 2024 mahdollisuus omalta osaltani hiukan tutkia suomalaisten nykykäsitteitä ”pyhästä” Sitran ”Luonto osaksi ihmisten arkea”-hankkeen myötä. Pääsin muutaman muun toimijan kanssa mukaan po. hankkeeseen nimenomaan pyhiinvaeltamisen näkökulmasta. Järjestimme muutamia matalan kynnyksen pyhiinvaelluksia niin, että luonnossa liikkuminen ihmisten kotimaisemissa oli mahdollista. Teimme mm. hevoscärrypyhiinvaelluksen Marttilassa Hämeen Härkätiellä (pyhiinvaeltajien keskuudessa tie tunnetaan Jaakontienä), melontapyhiinvaelluksen Paimionjoella, kulttuuripyhiinvaelluksen kuvanveistäjä Yrjö Liipolan jalanjäljissä Koskella T1 sekä pyörätuolipyhiinvaelluksen Somerolla hoitokoti Tervaskannon asukkaille. Lisäksi järjestimme muutamia ns. perinteisiä pyhiinvaelluksia eli kävelimme eri mittaisia matkoja paikasta toiseen.

Pyhiinvaellusten yhteydessä kyselimme osallistujien ajatuksia pyhästä. Noin puolessa vastauksissa luonto koettiin pyhänä, myös ns. kristinuskon pyhä nousi voimakkaasti esille.

Vaelluksen motiivit

Pyhiinvaeltaja antaa tai määrittelee siis motiivit matkalleen itse. Pyhiinvaeltamiseen voi ainakin yhdistää luonnossa liikkumisen, hiljentymisen,

kulttuurihistorian, liikkeellä olon ja irtioton arjesta. On sanottu, että pyhää etsivä näkee pyhää siellä, missä välinpitämätön näkee pelkkää arkea. Vanhoina aikoina vaellusta on tavattu tehdä kävelen tai ratsastaen, myöhemmin mukaan ovat tulleet polkupyörä, soutuvene tai kanootti sekä sukset. On ajateltu, että pyhiinvaellus tehdään ilman konevoimia. Nykyään vaelluksen voi aivan hyvin tehdä vaikkapa mopolla, autolla, junalla, skuutilla tai vaikkapa traktorilla. Hyvin puhuttelevia ovat olleet pyörätuolipyhiinvaellukset, jossa kävelyyn kykenemätönkin pääsee mukaan toisen auttaessa. Matkan pituus ei ole olennaisinta, vaikka pyhiinvaellus matka onkin. Matkaa tehdään nimittäin aina myös syvyyssuunnassa sisään päin – omaan itseen. Pyörätuolipyhiinvaellukset ovat olleet vain muutaman sadan metrin mittaisia. Voi pyhiinvaelluksen tehdä kotisohvallakin istuessa, matkata mielessään vaikkapa lapsuuden kodin pihapiirin kivelle. Sinne, missä kesäpäivät olivat täynnä auringonpaistetta ja kotikiven pinta lämmin istua.

Pyhä paikka

Vaellus voi herättää kysymyksiä, sellaisia kuten: mistä olen tulossa, mihin olen menossa, mikä on oma paikkani täällä kaiken keskellä. Matkan varrella pyhät paikat ja kulkeminen nostavat esiin oman elämän iloja ja suruja. Mieleen voi nousta

ajatuksia olemassaolosta, elämästä, kuolemasta, merkityksistä ja merkityksettömyyksistä. Jollain tavalla ajattelen, että pyhiinvaeltaja kulkee mysteerien maailmassa. Pyhä voi yllättää tai se voi säilyä salaisuutena. Joka tapauksessa pyhiinvaelluksella on tilaa pohtia elämän isoja kysymyksiä rauhasa. Yhteisillä vaelluksilla voi kokemuksiaan jakaa toisten kanssa (jakaminen käy jopa suomalaiselle luonnostaan, kun rinnakkain kävellään matkaa tehden). Yksin vaeltaessa elämään saa etäisyyttä ja asioista on helpompi päästää irti. Luonto herkistää ja aistit heräävät. Kävellessä tosiaan alkaa nähdä silmillään, kuulla korvillaan, haistaa nenällä ja tunkea ihollaan aivan toisin kuin esim. autossa istuessaan. Päivässä ihminen kävelee suurin piirtein sen verran kuin autolla hurauttaa 15–20 minuutissa. Pyhiinvaelluksella vauhti hiljenee monessa mielessä.

Muutoksen voima

Vaeltaminen, liikkeellä olo muistuttaa siitä, että mikään ei ole pysyvää. Vaellus yllätyksineen (matkanteon vaivat, ilot, murheet, kohtaamiset toisten, oman itsensä ja kenties Jumalan kanssa) vie pois harhaluulosta, että elämässä kaikki olisi omissa käsissä. On sanottu, että elämän yllätykset ovat ihmisen elämänfilosofian näkökulmasta joko sattumaa, kohtaloa tai johdatusta.

Pyhiinvaellus on tavallaan jotain enemmän kuin mikä tahansa vaellus, mutta toisaalta, mistä tahansa vaelluksesta voi tehdä pyhiinvaelluksen. Vaeltajasta tulee pyhiinvaeltaja, kun tietyt arkiset varusteet saavat syvemmän merkityksen. Puhutaankin pyhiinvaeltajan seitsemästä avainsanasta. Seuraavassa avaan avainsanoja.

Seuraavassa muutamia Sitran hankkeen myötä esille tulleita määritelmiä pyhästä:

”Taide ja kyky luoda on pyhää.”

”Pääsin perille. Olen väsynyt. Tunnen pyhyttä.”

”Tien pientareen hennot kukat ovat pyhiä.”

”Heräävä luonto on pyhää.”

”Olen katsellut koko päivän tien molemmin puolin aukeavia peltomaisemia.

Pellot ovat oraalla. Tästä on pitkä matka siihen, että ruoka on valmiina pöydässä.

Ajattelen, että ruoka on pyhää.”

”Parhaat hetket koko pyhiinvaelluksella koin, kun kävelimme yhdessä hiljaa.

Sain olla Luojani kanssa kahden. Ääneti kävelyä olisi voinut olla enemmänkin.

Hiljaisuus on pyhää.”

”Jumala on pyhä.”

”Pyhiinvaelluksella pitää olla pyhä mukana. Muuten se on vain joku vaellus – ei enää pyhiinvaellus. Pyhiinvaellusta ei voi erottaa kristinuskon pyhästä.”

”Kylmä ja puhdas juomavesi on pyhää.”

”Mikä pyhyden ja syvän ilon tunne, kun Kosken kirkon torni alkoi näkyä. Taidan päästä perille.”

”Pyhä. Sanat eivät riitä kuvaamaan.”

”Koti on pyhä paikka. Perhe on pyhä.”

Vapaus

Symbolina pidetään pyhiinvaeltajan sauvaa. Nykyaikana kävelysauvat ajavat saman asian. Vapaus liittyy kiinteästi vaeltamiseen. Se on sitä, että saa vapaana kulkea ilman kalenteria. Saa antaa itselleen luvan sekä sisäiseen että ulkoiseen vapauteen ja irrottautua stressitekijöistä. Pyhiinvaellus on vapautta kaikenlaisesta suorittamisesta.

Liikkeen rytmi tyynnyttää

Hengellisessä mielessä sauva kuvaa mahdollisuutta tukeutua ja nojata Kristukseen.

Pyhiinvaeltajan yksinkertainen vuode Mellilän valoisan kirkon lattialla keväällä 2025. Vanha puukirkko ei yölläkään ole täysin hiljainen. Pieniä narahduksia ja paukahduksia - kirkkorakennus hengittää.

Kuva Outi Niiniaho

Yksinkertaisuus

Symbolina pidetään telttua, laavua, pelkistettyä petiä esim. kirkon lattialla käytävällä tai penkkien välissä, yhtä sänkyä kymmenien muiden sänkyjen joukossa. Yksinkertaisuuden äärellä on lupa ajatella todeksi sanonnat ”vähemmän on enemmän, vähempikin riittää, paras osa elämästä on ilmaista”. Aika pian matkanteon aloitettuaan pyhiinvaeltaja huomaa, ettei hän tarvitse paljoa elääkseen hyvin.

Hitaus/kiireettömyys

Symbolina pidetään kenkiä, joiden tarkoitus on ohjata vaeltaja oikealle tielle ja hidastaa hänen kiireitään. Pyhän lähellä matkataan hitaasti. Hitauksen avulla ihminen voi jättää sivummalle taakoittavan järkevyyden, älyllisyyden ja loogisuuden

sekä saada tilaa pohdiskelulle, rukoukselle, hiljaisuudelle ja keskittymiselle. Yksinkertainen ja toistuva liike (askellus) luo lepoa. Pyhiinvaeltaja kulkee hitaasti sydämen lyöntien, hengityksen, oman sisimpänsä, lähimmäisen ja Jumalan kanssa.

Hiljaisuus

Symbolina pidetään simpukkaa tai viittaa (myös nykyajan sadeviitta), joka ohjaa vaeltajan pois metelistä hiljaisuuteen ja hyviin ajatuksiin. Hiljaisuus ei ole äänien puuttumista. Pyhiinvaelluksella hiljaisuus muodostuu luonnon äänistä, liikkeen rytmistä, tuulen huminasta, puheensorinasta, kaupungin kaiuista ym. Hiljaisuus merkitsee hiljentymistä, huokausta ja rauhoittumista itsensä äärelle. On hyvä kysyä: ”Mitä minulle oikein kuuluu?” Hiljainen pohdiskelu on vastarintaa arjelle ja sen jatkuvalla ääni- ja kuvavyörylle. Kännykän voi laittaa sivuun. Hiljaisuutta ei tarvitse pelätä – saa puhua tai olla puhumatta. .

Huolettomuus

Symbolina pidetään hattua, jonka tehtävä on myös hyvin konkreettinen, nimittäin suojata pyhiinvaeltajan päätä auringon paahteelta, sateelta, tuulelta tai hallalta. Miten ihana sana: huolettomuus! Pyhiinvaeltaja lienee pyhän äärellä, kun hänellä on oikeus pohtia ”pyhää huolettomuutta”. Vaelluksen edetessä pyhiinvaeltaja usein huomaa, kuinka arkipäivän huolet jäävät matkan varrelle, eivätkä turhat huolet pysy mukana. Hengellisessä mielessä hattu kuvastaa, kuinka Jumala varjelee pyhiinvaeltajaa elämän vaikeuksissa.

Jakaminen

Symbolina pidetään reppua, jonka tehtävänä on kantaa pyhiinvaeltajan ruoka, muut välttämättömät tarpeet ja avautua jakamaan omastaan tarvit-

seville. Fyysisen vaelluksen ja tarvikkeiden ohella pyhiinvaeltajat jakavat toisten kanssa yleensä myös perheeseen, kotiin ja työhön liittyviä asioita. Tiellä kulkemisen lisäksi vaeltaja kulkee päänsä ja vatsansa väliä, oman henkisen ja fyysisen olemuksensa ja niiden tarpeiden väliä. Välillä on levättävä ja syötävä, avattava reppu ja kaivettava esiin syömistä ja juomista.

Ikä, sukupoli, taidot, tausta, kokemukset ja tittelit merkitsevät sitä vähemmän, mitä pidempään yhdessä vaelletaan. Pyhiinvaeltajat jakavat käytännössä katsoen kaiken: ruuan, vaatteet, jalkojen kolotukset, jutteluhetket, rukouksen, niskan hieromisen, yösijan. Kaikki siis kelpaa jaettavaksi: ongelmat, murheet, lepo ja ilo, oma elämäntarina ja olemassaoloon liittyvät kysymykset. Jakaminen mahdollistaa omien sisäisten rajoitusten murtumista. Siihen ei tarvita koko sisimmän avaamista – vain sen verran, että tulee nähdyksi omana itsenään. Tarvitaan siis eväitä, jotta voi jakaa, joko konkreettisia tai mielensä eväitä. Hengellisessä mielessä reppu, nyytti tai rinkka ei ole pyhiinvaeltajalle vain tavaroiden kuljettamisen väline, vaan se muistuttaa, että Kristuksessa hänellä on kaikki, mikä elämässä on oleellista.

Hengellisyys/henkisyys

Symbolina pidetään ristiä tai lyhtyä. Ajatuksena on, että risti tai lyhty valaisee pyhiinvaeltajan ympäristöä ja sisintä niin, että hän löytää tien pyhän lähteille ja perille. Vaelluksella rajat maallisen ja taivaallisen, hengellisen/henkisen ja materiaallisen, näkyvän ja näkymättömän välillä alkavat kadota. Jotenkin kaikki on yhtä. Vaellus herättää kysymään sisäisen, hengellisen/henkisen kysymyksen: ”Mistä olen tulossa ja mihin olen menossa?”

“Pyhää oli, kun minäkin vielä pääsin mukaan.” Pyörätuolipyhiinvaelluksella tarvitaan apua, jotta nekin, jotka eivät enää pääse kävelemään omin jaloin, pääsevät pyhiinvaeltamaan. Kuva Outi Niiniaho

Hengellisessä mielessä risti/lyhty kuvastaa sitä, että onpa kuljettava reitti merkitty miten tahansa, pyhiinvaeltaja seuraa matkallaan Kristusta.

Tervetuloa mukaan pyhiinvaeltamaan!

**Outi Niiniaho/Linnankorven Retriitti
rovasti ja luonto-ohjaaja**